

BÖLÜM III

GÖK MERDİVENİ

Uzanılmaz.
Kuşlara ve güneşe mahsustur.
Hiçbirimizin haberi olmasın
Yukardaki yapraklardan.

Melih Cevdet Anday

Yemyeşil kasaba kıyısında büyük bir ağaç göğe doğru yükseliyor. Dünyayı sırtlamış Atlas gibi gökyüzünü taşıyor sanki. Tepesindeki dallarda aşkınlık var, orayı sadece tanrısal kuşlar biliyor. Kocaman dalına bağlanmış salıncakta minik bir kız sallanıyor. “Daha hızlı! Daha hızlı!” diye bağıyor. Ufacık yüreği henüz ölüm korkusunu bilmiyor. Giderek gökyüzüne yaklaşıyor. Esrik çığlıkları tüm evrende yankılanıyor. Sesi gökte oturan tanrılara ulaşıyor. Tebessüm ederek kıza bakıyorlar. Havada bir kuş kanadı gibi süzülen saçları Olympos’un kapısına değiyor. Yükseldikçe insanlığından sıyrılıyor, ruhu bir yarı tanrıya dönüşüyor. Yerçekiminin elleri onu tutmakta zorlanıyor. Ayakkabılarında Hermes kanatları beliriyor.

Masalsı zamanlarda tanrıların merdiven olarak kullandıkları bir ağaç bu. Onun bir gök merdiveni olduğu zamanla unutulmuş. Ama çocukların tam anlamıyla insan kabul edilmediği, tanrıları bazen görebildiklerine inanılan bir kabile ruhu var kızda. Tanrılara yaklaştığının farkında. Minik kız sallanırken ağustosböcekleri hiç durmadan öterek Nietzsche’nin sözünü tekrarlıyor: “Ayağı hafif olmak, tanrısallığın en birinci ayırt edici özelliğidir.”

KOZMİK AĞAÇ

Bir Aborijin hikâyesine göre bir zamanlar göğün içine kadar uzanan büyük bir çam ağacı vardır. İnsanlar her gün göğe tırmanır ve yeniden yeryüzüne iner. Bir gün Kakan adlı bir şahin, çubukları sürterek ateş yakmanın yolunu bulur. Fakat beyaz bir şahinle kavga ettiği sırada bir yangın çıkar; yangında o çam ağacı da yanar. Bu nedenle gökyüzüne çıkmış olan insanlar yeryüzüne dönemez. Yukarıda kalanlar git gide kristalleşmeye başlar. Gökyüzündeki bu parıltılar bizim yıldız olarak isimlendirdiğimiz atalardır aslında.

Ölen insanların ruhlarının yıldızlaşması dinler tarihinde yaygın bir motiftir. Ruhlar gökyüzüne geçer. Her yıldız kaydığında bir ata ruhu yeryüzüne geri döner ve bebek olarak yeniden doğar. Jean M. Auel'in *Mağara Ayısı Klanı* romanında öksüz bir *Homo sapiens* kızın bir Neandertal kabilesi tarafından evlat edinilmesi anlatılır. Minik kız üvey annesine gökteki yıldızların ne olduğunu sorar:

Ayla yukarıyı işaret etti. "Bunlar ne, Creb?"

"Gökyüzündeki ateşler. Öbür dünyaya geçenlerin ocakları."

"Orası çok kalabalık mı?"

"Elbette. Şu gördüklerin hem ruhlar dünyasına gidenlerin hem de henüz doğmayanların ateşleri. Totem ruhlarının da ateşleri var..."³⁰

Dünyaya yatay ve dikey olarak bakmak arasında büyük bir fark vardır. Başımızı kaldırdıkça manzara daha keskin bir şekilde değişir. Gökyüzü bize bambaşka bir âlem gibi gelir. İçimizdeki tozlanmış mitoloji mekanizmasını çalıştırmaya başlar:

Doğada gördüğümüz bir nesneyi yukarıdan aşağıya doğru incelediğimizde, sağdan sola baktığımızda göreceğimizden daha fazla değişik biçimle karşılaşırız. Hayvanların önce başlarını,

30. Jean M. Auel, *Mağara Ayısı Klanı*, s. 215.

sonra gövdelerini, son olarak da ayaklarını; gökyüzünün altında dağları, ardından dağdaki ağaçları, zeminde de toprağı görürüz. Diğer yandan tabiattaki bu varlıkları yatay olarak, yani sağdan sola doğru incelediğimizde göreceğimiz birbirine benzeyen çeşitli biçimler ya da biçimlerin aynılığı olur.³¹

Aynı zamanda zihnimiz bize minik bir oyun oynamaktadır; dikey olarak üstümüzde olan şeyleri, yatay olarak gördüğümüz şeylerden çok daha yakın görürüz. Ay bizden yüz binlerce kilometre uzaklıktadır, ama biz bu mesafeyi algılayamayız. Sanki biraz çabalasak ay tanrıçasının eteklerini tutabileceğimiz gibi gelir. Gökyüzüne kollarını kaldıran ağaçlara tırmanarak yıldız köyüne ulaşabileceğimizi düşünürüz.

Atalarımız alt, orta ve üst dünyadan oluşan üç katmanlı bir evren hayal etti. Tepesi göğe değen, kökleri yer altının en derinlerine inen dev bir ağaç bu üç âlemi kutsal bir vida gibi birbirine bağladı. İskandinavya'da bu ağaca Yggdrasill denildi. Bu evrende insanlar, tanrılar, canavarlar, devler ve elfler gibi varlıklar vardır. Devler dipsiz okyanusun kıyısında, yeryüzünün ucunda yaşar. İnsanlar merkeze yakın, Midgard denen korunaklı kısmında ikamet eder. İki tür elf vardır; yeryüzünün derinliklerinde yaşayan kara elfler ve ışık elfleri. Tanrıların ve tanrıçaların mekânı ise Asgard'dır. İlahların evleri, bütün mekânların en kutsalı olan, yeryüzünün tam merkezinde yer alan ve kocaman dalları dünyanın üzerinde sarkan Yggdrasill denilen dişbudak ağacının altında bulunmaktadır. Çadır tepesi gibi düşlenen gökyüzünü bu ağaç desteklemektedir. Bu kozmik bir ağaçtır. Ağacın köklerinden birinde, suyunu içene bilgelik veren Mimir kuyusu vardır. Odin bu sudan içebilmek için tek gözünü feda etmiştir. Dişbudak ağacının diğer kökü ise Yazgı Kuyusu'na uzanmaktadır. Urd, Verdandi ve Skuld isimli üç yazgı tanrıçası burada oturmaktadır. Odin atını bu ağaca bağlar.³²

31. Franz Boas, *İlkel Sanat*, s. 52.

32. Yggdrasill sözcüğünün anlamı "Odin'in atı"dır.